

Ξυλογραφία του Α. Τάσσου, εμπνευσμένη απ' την Επανάσταση του 1821.

κινηθεί ως τώρα. Από τις μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων οι σχέσεις αυτές μεταβάλλονται σε δεσμά τους. Τότε έρχεται μια εποχή κοινωνικής επανάστασης».

Επομένως, ο χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασης του '21 ήταν κοινωνικός - ταξικός και ως προς αυτό δεν διέφερε απ' τις αντίστοιχες αστικές επαναστάσεις της εποχής. Ταυτόχρονα όμως, η Επανάσταση πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο, όπου ο ελλαδικός χώρος βρίσκεται υπό οθωμανική κυριαρχία. Έτσι, η Επανάσταση είναι εθνικοαπελευθερωτική με αστικό περιεχόμενο.

Τα στοιχεία, όχι μόνο δεν αντιπαράθρονται και δεν αλληλοαναιρούνται, αλλά προϋποθέτουν και συνεπάγονται το ένα το άλλο. Το έθνος είναι προϊόν της διαμόρφωσης του καπιταλισμού. Η διαμορφούμενη, μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αστική τάξη των Ελλήνων, για να ολοκληρώσει την ανάπτυξη των οικονομικών λειτουργιών και δραστηριοτήτων της, θέτει ως προϋπόθεση τη δημιουργία του έθνους-κράτους, άρα και ενιαίας αγοράς³.

Η εθνική αφύπνιση άλλωστε, που μετέτρεψε το "χριστιανικό γένος" σε "ελληνικό έθνος" ήταν προϊόν της καπιταλιστικής ανάπτυξης στα εμπορικά-βιοτεχνικά κέντρα των Ελλήνων και της ζύμωσης με τις ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, που αποτέλεσαν και την ιδεολογία και το πολιτικό πρόγραμμα της ανερχόμενης αστικής τάξης.

Το διεθνές πλαίσιο

Η Επανάσταση στον ελλαδικό χώρο εκδηλώνεται σε μια περίοδο όπου στην Ευρώπη κυριαρχεί η αντεπανάσταση και έχει συγκροτηθεί η αντιδραστική Ιερά Συμμαχία, εχθρός των λαών και κάθε επαναστατικής κίνησης που αμφισβητούσε την "ιερά" τάξη πραγμάτων. Οι "Μεγάλες Δυνάμεις" που συμμετείχαν στην Ιερά Συμμαχία, ενώ εναντιώνονται στην Ελληνική Επανάσταση, στην πορεία ακολουθούν η κάθε μία διαφορετική στρατηγική απέναντι στην Επανάσταση και γενικότερα

απέναντι στο Ανατολικό ζήτημα, την αποσύνθεση δηλαδή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για παράδειγμα, ενώ η Ρωσία κατά κανόνα τασσόταν υπέρ του ακρωτηριασμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δε συνέβαινε το ίδιο με την Αγγλία.

Οι αντιθέσεις και η διαπάλη ανάμεσα στην Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία, όχι μόνο επέδρασαν, αλλά έπαιξαν και καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της Επανάστασης και στη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους.

Οι Επαναστατικές Δυνάμεις

Η αστική τάξη είναι αυτή που αντικειμενικά αναλαμβάνει την προετοιμασία και την οργάνωση της Επανάστασης. Το εμπορικό κεφάλαιο πρωτοστατεί στην οργάνωση και την επάνδρωση συνωμοτικών οργανώσεων, κατά τα πρότυπα της εποχής, με ταξικούς-επαναστατικούς σκοπούς. Σημαντικότερη, ανάμεσα σε αυτές τις οργανώσεις, είναι η Φιλική Εταιρεία, που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό από τρεις εμπόρους. **Στη Φιλική Εταιρεία μούονται έμποροι, τραπεζίτες, καραβοκύρηδες, βιοτέχνες αλλά και κοτζαμπάσηδες. Αυτά τα τμήματα της αστικής τάξης είναι που πρωτοστατούν στην Επανάσταση, ενώ ως κινητήριες δυνάμεις πήραν μέρος οι πλατιές μάζες της αγροτιάς καθώς και η μικρή ακόμα αριθμητικά εργατική τάξη (ινάυτες, τεχνίτες κα)⁴.** Απ' την πλατιά μάζα της αγροτιάς προέρχονται και τα ένοπλα σώματα που έδωσαν τον αγώνα με αυταπάλη, ηρωισμό και αυτοθυσία.

Στην Επανάσταση συμμετέχουν στην πορεία και τμήματα της παλιάς άρχουσας τάξης: οι Φαναριώτες και οι κοτζαμπάσηδες οι οποίοι, στη διαδικασία αποσύνθεσης του φεουδαρχικού συστήματος, έχουν αστικοποιηθεί. Οι Φαναριώτες, οι οποίοι απέκτησαν το προσωνύμιό τους απ' τη συνοικία Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, στελέχωσαν υψηλές θέσεις της Οθωμανικής Διοίκησης, πχ Δραγουμάνος του Στόλου, ενώ οι κοτζαμπάσηδες

Σε κάθε ιστορική εποχή, μια κοινωνική τάξη προβάλλει ως πρωτοπόρα, αποτελώντας την ηγετική δύναμη - μοχλό της κοινωνικής προόδου μέσα από την ταξική πάλη

ήταν ελληνοφώνοι τοπικοί "άρχοντες", δυνάστες του λαού-το κατώτερο τμήμα της διοικητικής ιεραρχίας. **Τόσο οι Φαναριώτες όσο και οι κοτζαμπάσηδες, διέθεταν προνόμια και είχαν υλικές απολαβές συυφασμένες με το υπάρχον οθωμανικό καθεστώς, ταυτόχρονα όμως αστικοποιούνται και αποκτούν συμφέρον απ' την ανατροπή του.** Γι' αυτό το λόγο, η στάση τους είναι διφορούμενη (με πολλούς κοτζαμπάσηδες να παίζουν σαφώς πιο αντιδραστικό ρόλο και να αντιτίθενται αρχικά στην Επανάσταση), ενώ στη συνέχεια μπαίνουν στον αγώνα για να συμμετάσχουν στη νομή της εξουσίας.

Οι αντιθέσεις αυτές, ανάμεσα στους κόλπους των αστικών δυνάμεων, στις οποίες πρέπει να προστεθούν και οι επιδιώξεις των οπλαρχηγών-καπεταναίων, οι οποίοι, ξεχωρίζοντας απ' την αγροτική μάζα, διεκδικούν και αυτοί αναβαθμισμένο ρόλο στο αστικό ελληνικό κράτος που πρόκειται να δημιουργηθεί, ενυπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης και οδηγούν και σε οξυτάτες συγκρούσεις, οι οποίες φτάνουν ως και την εμφύλια διαμάχη.

Η Ιεραρχία, ηγετίδα των αντεπαναστατικών δυνάμεων

Η ηγεσία της εκκλησίας, το Πατριαρχείο και η Ιεραρχία, είναι η ηγετική δύναμη των κοινωνικών δυνάμεων που εναντιώνονται στην Επανάσταση. Το Πατριαρχείο, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, όχι μόνο διατήρησε την εξουσία του, αλλά ο Σουλτάνος, μέσω του συστήματος των μιλιέτ (θρησκευτική κοινότητα), αναβάθμισε τα οικονομικά-διοικητικά προνόμιά του. Ο Πατριάρχης αναγνωριζόταν επίσημα απ' την Οθωμανική Διοίκηση ως μιλιέτ-μπασί, ηγετής δηλαδή όλων των χριστιανών υπηκόων της Αυτοκρατορίας (ρουμιλιέτ). **Η εκκλησιά έτσι, μετατράπηκε σε αναπόσπαστο τμήμα των οθωμανικών φεουδαρχικών δομών εξουσίας,** επιφορτισμένη με συγκεκριμένα διοικητικά καθήκοντα, εξουσίες και αρμοδιότητες⁵. Μεταξύ των καθηκόντων της εκκλησίας ήταν και η διατήρηση της τάξης και της υπακοής των χριστιανικών πληθυσμών.

Χαρακτηριστικοί για το ρόλο της εκκλησίας, είναι οι παρακάτω στίχοι από σάτιρα της εποχής, ως η απάντηση που δίνει ένας δέσποτας όταν τον ρωτούν για την κατάσταση του ελληνικού έθνους υπό τον οθωμανικό ζυγό: «(...) Εγώ τον ζυγό δεν τον γνωρίζω / ούτε ξεύρω να τον νομίζω.

Τρώγω, πίνω, ψάλω με ευθυμίαν / δεν υποφέρω ποτέ τυραννίαν (...) Αυτή του Τούρκου η τυραννία / σε εμέ είνε ζωή μακαρία (...) Ημείς πάντα ξομολογούμεν / και

ψυχικά τους νουθετούμεν. Πίστιν να έχουν στον Βασιλέα (Σουλτάνο) / και σέβας εις τον Αρχιερέα (...)»⁶.

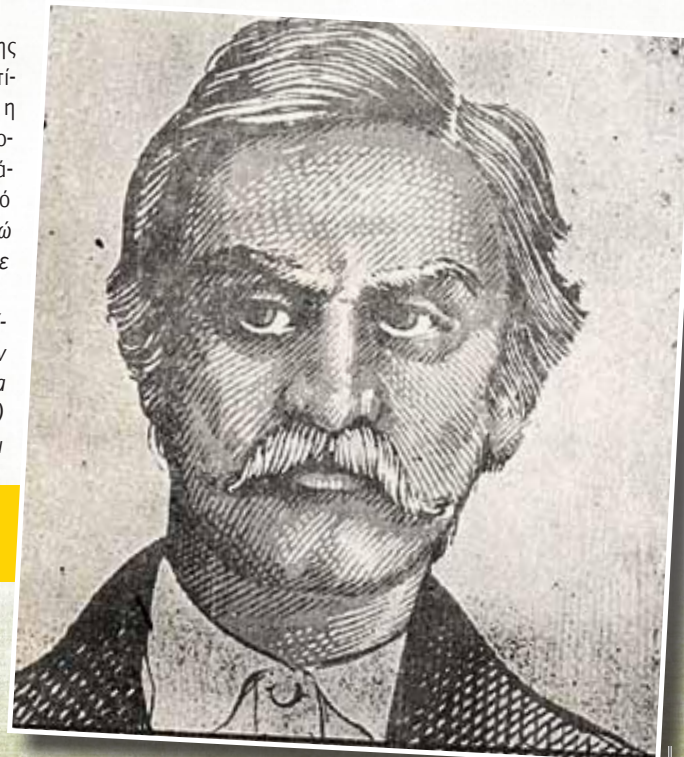
Έτσι, η Ιεραρχία καταδίκασε και κατέστειλε κάθε προοδευτική ιδέα και κίνημα, ενώ αφόρισε, όπως είχε πράξει και σε προηγούμενες περιπτώσεις εξεγέρσεων, την Επανάσταση του '21 ως «αχαριστία (...) συνοδευμένη και με πνεύμα κακοποιών και αποστατικών εναντίον της κοινής ημών ευεργέτιδος και τροφού, κραταιάς και αητήτου βασιλείας»⁷. Οι ηγέτες της Εκκλησίας μάλιστα, ανέπτυξαν και κατά τη διάρκεια του αγώνα, ανοιχτή αντεπαναστατική δράση, όπως πχ ο δεσπότης Λάρισας που όργωσε όλη τη Θεσσαλία για να μη φύγουν οι αγρότες στο βουνό ή ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, που το 1823 καλούσε τους επαναστατημένους να παρατήσουν τα όπλα, να ζητήσουν συγχώρεση και να δηλώσουν υποταγή⁸.

Η στάση της εκκλησίας βεβαίως δεν υπήρξε ενιαία. Σημαντικό μέρος του κατώτερου κλήρου αλλά και πολλοί ανώτεροι κληρικοί συμμετείχαν ενεργά στην Επανάσταση ενάντια στις θέσεις του Πατριαρχείου. Πρέπει ακόμα να σημειώσουμε, χωρίς να επεκταθούμε περαιτέρω, πως η αντεπαναστατική στάση της εκκλησίας πρέπει να εξηγηθεί με βάση την κοινωνική της θέση στο οθωμανικό κοινωνικό καθεστώς και όχι με όρους "εθνικής προδοσίας" ή να αναχθεί στον γενικά αντιδραστικό χαρακτήρα της εκκλησίας ως θεσμού του κράτους.

Το σύγχρονο νόημα

Η μελέτη της ιστορίας της Επανάστασης του '21, που οδήγησε στη συγκρότηση του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, προσφέρει πολύτιμα διδάγματα και συμπεράσματα για τη σημερινή γενιά, κόντρα στα αστικά και οπορτουμιστικά κηρύγματα περί κοινωνικής στασιμότητας και περί τέλους της ιστορίας.

Η Ελληνική Επανάσταση εκδηλώθηκε σε μια περίοδο όπου στην Ευρώπη κυριαρχούσε η αντεπανάσταση, η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση είχε ηττηθεί και η πανίσχυρη και

Ο Νικόλαος Σκουφάς, από τους πρωτεργάτες της σύστασης της Φιλικής Εταιρείας.